

ALEKSANDRA BARAN

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

MARCIN GNAT

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

MARIUSZ AUSZ

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID [0000-0001-7014-8164](https://orcid.org/0000-0001-7014-8164)

## UCZEŃ W WIRTUALNEJ RZECZYWISTOŚCI

### STUDENT IN VIRTUAL REALITY

**ABSTRAKT:** Inspirację do napisania artykułu stanowiły problemy wywołane przejściem na edukację zdalną przez placówki oświatowe. Szkoły od wielu lat zwracają uwagę na negatywne aspekty związane z użytkowaniem Internetu; dostęp do pornografii, uzależnienie od mediów społecznościowych, syndrom FOMO, cyberprzemoc, *phishing*, *deepfake*, *fake*, itp. Cyberprzestrzeń stała się częścią życia dzieci i nastolatków, dlatego nauczyciele powinni przygotować najmłodszych do korzystania z sieci w sposób, który będzie stymulował rozwój. W dobie cyfryzacji program nauczania musi zostać wzbogacony o zagadnienia takie jak weryfikacja fake newsów, posługiwanie się aplikacjami mobilnymi, bycie e-obywatelem, e-wolontariat czy uzyskiwanie i selekcjonowanie informacji naukowych ze stron internetowych. Kształcenie w powyższych obszarach może sprawić, że wychowankowie zaczną postrzegać szkołę jako miejsce nowoczesne, będące w stanie wyposażyć ich zarówno w treści teoretyczne, jak i praktyczne pozwalające na łatwiejsze wkroczenie w dorosłość.

**SŁOWA KLUCZOWE:** uczeń w cyberprzestrzeni, edukacja, Internet, korzyści i zagrożenia z sieci, wyzwania współczesnej edukacji

**ABSTRACT:** The article was inspired by problems caused by the transition to distance education, visible in Polish educational institutions. For many years, schools have been paying attention to the negative aspects related to the use of the Internet; access to pornography, social media addiction, FOMO syndrome, cyberbullying, phishing, deepfake, fake, etc. Cyberspace has become a part of the lives of children and teenagers, so teachers should prepare them to use the Internet in a way that will stimulate their development. The curriculum in the digital age must be expanded with issues such as: fake news verification,

using mobile applications, being an e-citizen, e-volunteering, as well as obtaining and selecting scientific information from websites. Education in the field of the above topics may result in perception of school among students as a modern entity, able to provide them with both theoretical knowledge and practical skills, allowing them to enter adulthood more easily.

**KEYWORDS:** student in cyberspace, education, Internet, benefits and threats of the Internet, challenges of modern education

\*\*\*

Jednym ze sztandarowych haseł, gdy mówimy o celach szkoły, jest przygotowanie ucznia do życia. Cel ten powinni uważać za podstawowy zarówno nauczyciele, jak i uczniowie oraz rodzice. Musimy sobie jednak zadać pytanie, czy na pewno jest on w pełni realizowany.

Okres pandemii był trudnym czasem zarówno dla uczniów, jak i pedagogów. Więcej niż 90% dzieci musiało zrezygnować z tradycyjnej formy edukacji. Zamknięcie szkół w 190 państwach dotknęło ponad 1,5 miliarda podopiecznych instytucji oświatowych<sup>1</sup>.

Początkowa informacja o odwołaniu zajęć z powodu pandemii koronawirusa wywoływała u najmłodszych raczej optymistyczne nastroje. Wraz z rozwojem sytuacji hurraoptymizm uległ osłabieniu, a w krótkim czasie zaczęło się „narzekanie” na brak przygotowania nauczycieli, problemy techniczne, zbyt dużą ilość zadań, które należało wykonać samodzielnie, ubóstwo metod aktywizujących, a także brak kontaktu z nauczycielami oraz rówieśnikami<sup>2</sup>.

Nauczanie zdalne ukazało wiele słabości polskiej szkoły. Zauważono nowe problemy, które wcześniej pozostawały ukryte. Dla części nauczycieli był to impuls do pewnych zmian. Duże grono dydaktyków postanowiło rozszerzyć lekcje o materiały z Internetu. Zwrot w stronę cyfryzacji jest konieczny, gdyż świat zmienia się bardzo dynamicznie, a polska szkoła została z tyłu i w niewielkim stopniu korzysta z nowości pojawiających się obecnie w cyberprzestrzeni. Brakuje również pomocy nauczycieli w eksplorowaniu przez ucznia cyberswiata. Problematyka ta

---

<sup>1</sup> F. Wyrwa, M. Wyrwa, A. Wilkus-Wyrwa, *Wyzwania nauczania zdalnego. Perspektywa nauczyciela i ucznia*, [w:] *Wola społeczna diagnostyki edukacyjnej*, XXVI Konferencja Diagnostyki Edukacyjnej 2020, s. 365.

<sup>2</sup> P. Długosz, *Blaski i cienie zdalnej edukacji wśród uczniów z obszarów wiejskich*, [w:] N. Pi-kuła, K. Jagielska, J. Łukasik (red.), *Wyzwania dla edukacji, w sytuacji pandemii COVID-19*, Kraków 2020, s. 92.

dopiero wkracza w orbitę zainteresowań dydaktyki. Przejście na nauczanie zdalne unaocznilo fakt, iż współcześnie, w dobie cyfryzacji, przekazywanie wiedzy tradycyjnymi środkami jest niewystarczające. Rośnie zapotrzebowanie na nowy typ nauczyciela, który swobodnie porusza się w przestrzeni wirtualnej, a także wykorzysta możliwości, jakie daje technologia cyfrowa<sup>3</sup>.

Omawiając ten temat, trzeba na początku uświadomić sobie, jak dużą część życia uczniowie spędzają w sieci. Z raportu z badań „Nastolatki 3.0” wynika, że zdecydowana większość młodzieży (ponad 90%) deklaruje, iż wielokrotnie w ciągu dnia korzysta z Internetu<sup>4</sup>. Według nowszych badań, zebranych w raporcie „Młodzi cyfrowi” 34,9% młodzieży korzysta z Internetu kilkadziesiąt razy dziennie, 30,6% kilkanaście razy, zaś 26,6% kilka razy. Oznacza to, że większość osób w wieku szkolnym jest praktycznie cały czas online<sup>5</sup>.

Od pewnego czasu media, a w szczególności Internet, określa się mianem „trzeciego rodzica”. Wiąże się to oczywiście z faktem, iż dzieci i młodzież czerpią z sieci wzorce zachowań, słownictwo, a nawet starają się kreować swój wizerunek, inspirując się znanymi blogerami lub influencerami. Wszystko to prowadzi do sytuacji, w której wirtualny świat zaczyna być dla najmłodszym bardziej „swojski” niż środowisko szkolne lub domowe<sup>6</sup>.

Obecność młodych ludzi w sieci stała się jeszcze wyraźniejsza wraz z upowszechnianiem się urządzeń mobilnych: według doniesień z badań, aż 83% dzieci w wieku 7–14 lat posiada telefon komórkowy. Wiek, w którym najmłodsi internauci zaczynają samodzielnie korzystać z sieci, nieustannie się obniża<sup>7</sup>.

Mając na uwadze dane oraz akcje społeczne, które mają zachęcać społeczeństwo do realizowania wielu aktywności za pomocą wykorzystania Internetu, trudno jest oczekiwać, że cyberświat będzie tracił na znaczeniu. Tendencje będą prawdopodobnie odwrotne. Szkoła powinna więc pomóc uczniowi zrozumieć wirtualną rzeczywistość i nauczyć poruszać się w niej w sposób świadomy

---

<sup>3</sup> F. Wyrwa., M. Wyrwa., A. Wilkus-Wyrwa, *op. cit.*, s. 367.

<sup>4</sup> „Nastolatki 3.0”. *Wybrane wyniki ogólnopolskiego badania uczniów w szkołach*, NASK, 2016, s. 4.

<sup>5</sup> *Ogólnopolskie badanie „Młodzi Cyfrowi”. Wybrane wyniki i rekomendacje*, Gdynia 2019, s. 53.

<sup>6</sup> E. Kłak, *Wykorzystanie Internetu przez dzieci i młodzież – pozytywne i praktyczne aspekty oraz zagrożenia*, „Kultura – Przemiany – Edukacja” t. 8, 2020, s. 195; K. Stępniaik, *Internet – wirtualny przyjaciel czy realny wróg*, „Warmińsko-Mazurski Kwartalnik Naukowy” nr 3, 2012, s. 46.

<sup>7</sup> *Bezpieczeństwo dzieci i młodzieży online. Kompendium dla rodziców i profesjonalistów*, Warszawa 2018, s. 7–8.

i bezpieczny. Należy kształcić dzieci w tym zakresie już od najmłodszych lat. Uczeń z pomocą nauczycieli mógłby dowiedzieć się, jakie zagrożenia czyhają na niego w sieci, ale również jakie korzyści płyną z dostępu do niej. Dzięki temu placówki oświatowe chociaż w części mogłyby spełniać rolę swego rodzaju przewodnika po wirtualnym świecie. Poniżej zostały przedstawione wybrane cyfrowe zagrożenia, których szkoła nie może bagatelizować.

Pierwszy poważny problem stanowi dostępność treści pornograficznych. Badania przeprowadzone przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę w 2017 roku wskazują, że 43% dzieci i nastolatków w wieku 11–18 lat miało kontakt z materiałami pornograficznymi, z czego aż 92% w Internecie<sup>8</sup>. Możemy zakładać, że ów procent jest większy, gdyż nie wszystkie dzieci przyznają się do tak wstydlivych kwestii. Pornografia może prowadzić do utrwalenia szkodliwych zachowań seksualnych. Może również rozwinąć się uzależnienie, które wpływać będzie na zachowanie oraz prawidłowe funkcjonowanie i rozwój mózgu<sup>9</sup>. Temat ten jest bardzo trudny, jednak nie może pozostawać w sferze tabu. Uczeń powinien zrozumieć, jakie skutki ma oglądanie pornografii, jak można się od niej uzależnić, jak zabezpieczyć się przed niechcianymi treściami, i najważniejsze – gdzie może szukać pomocy. Oczywiście przekaz i treści trzeba dostosować do wieku ucznia. Ważne by równolegle z przekazywaniem informacji o negatywnych konsekwencjach pornografii prowadzić z dziećmi pogadanki dotyczące rozpoznawania uczuć oraz budowania relacji i bliskości z drugą osobą.

Kolejne zagrożenie wiąże się z mediami społecznościowymi. Co trzeci nastolatek uważa się za osobę uzależnioną od korzystania z nich, a co za tym idzie – również od Internetu jako takiego<sup>10</sup>. Niepokojące jest pojawianie się nowych zjawisk, takich jak *fear of missing out* (FOMO) – nieustanny lęk przed byciem pominiętym. Wysokie natężenie owego syndromu dotyka ponad 14% polskich uczniów (co ciekawe, w większości dziewczynki). Nasilenie rośnie wraz z wiekiem. Z najnowszych badań wynika, że 28% uczniów odczuwa niepokój, kiedy nie wiedzą, co planują inni, i nie mają nad tym pełnej kontroli<sup>11</sup>.

<sup>8</sup> K. Makaruk, J. Włodarczyk, P. Michalski, *Raport z badań. Kontakt dzieci i młodzieży z pornografią*, Warszawa 2017, s. 12.

<sup>9</sup> W kontekście negatywnych skutków oglądania pornografii zob: A. Krawulska-Ptaszyńska, *Pornografia w procesie socjalizacji dzieci i młodzieży*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2004, R. 66, z. 2, s. 277–285.

<sup>10</sup> *Ogólnopolskie badanie „Młodzi Cyfrowi*, s. 39.

<sup>11</sup> Zob. Ł. Tomczyk, *FOMO (fear of missing out) – wyzwanie diagnostyczne i edukacyjne*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2018, t. 37, z. 3, s. 143–145.

Wpływ na to zjawisko ma wiele czynników. Jednym z nich jest fakt, że dzieci nie poznały zdrowych nawyków korzystania z sieci. Szkoła powinna uzupełnić te braki i już od najmłodszych lat zadbać o to, aby uczeń potrafił kontrolować swój czas w Internecie. Przydatne mogą się okazać aplikacje takie jak: FORESTAPP lub Offtime. W pierwszej z nich zadanie polega na zasadzeniu wirtualnego drzewka. W czasie korzystania z telefonu roślina traci siły, aż w końcu usycha. Jeśli ograniczamy naszą aktywność za pośrednictwem urządzeń mobilnych, drzewo rośnie, a następnie tworzy się las. Uzyskanie odpowiedniej liczby punktów stwarza możliwość zasadzenia prawdziwej rośliny<sup>12</sup>. Kolejny program (Offtime) ma za zadanie blokowanie dostępu do Internetu oraz wybranych aplikacji. Dodatkowe opcje pozwalają stworzyć profil w ten sposób, aby ograniczać połączenia, wiadomości czy powiadomienia. Offtime wskazuje również dodatkowo ilość czasu spędzanego ze smartfonem<sup>13</sup>.

Na ucznia czyhają również różne formy przemocy oraz oszustw. Dziecko bez odpowiednich umiejętności i nabytej wiedzy staje się łatwym celem wszelkiego typu ataków. Dodatkowo uczeń może dopuszczać się cyberprzemocy w stosunku do swoich rówieśników, nie zdając sobie sprawy z konsekwencji. Poniżej zostały przedstawione wybrane formy przemocy i oszustw, na które naszym zdaniem szkoła powinna zwrócić szczególną uwagę.

Odsetek osób, które ulegają oszustwom internetowym, jest obecnie nikły. Niestety, kiedy damy się oszukać, konsekwencje są często bardzo poważne. Internetowi przestępcy wykorzystują nieuwagę lub niewiedzę użytkowników i wykradają ich dane, hasła czy pieniądze. Działania przestępców są z roku na rok coraz lepiej organizowane i maskowane. Najlepszym przykładem jest *phishing*, który polega na kradzieży danych poprzez np. tworzenie idealnych kopii stron banku i wykorzystywanie nieuwagi konsumentów<sup>14</sup>. W ten sposób oszuści zdobywają dane logowania i dostęp do naszego konta. Na portalach takich jak Facebook czy Instagram codziennie jesteśmy świadkami prób wyłudzenia danych lub pieniędzy za pomocą niezwyfikowanych zbiorów, linków, itp<sup>15</sup>.

<sup>12</sup> <https://www.forestapp.cc/> [dostęp 12.04.2021].

<sup>13</sup> <https://mobiletrends.pl/offtime-uwolnij-sie-od-ciaglego-strumienia-powiadomien-na-smartfonie/> [dostęp 12.04.2021].

<sup>14</sup> Z ob. D. Lubowiecki, *Prawno-kryminalistyczna problematyka phishingu, ze szczególnym uwzględnieniem środowiska bankowości internetowej*, „Kwartalnik Prawo-Społeczeństwo-Ekonomia” 2017, nr 1, s. 30–43.

<sup>15</sup> Według przeprowadzonego badania co dziesiąta osoba „nabiera się” na atak phishingowy. Ofiary deklarują niski stan wiedzy na temat bezpieczeństwa w sieci, zob. Sz. Grzebielec, *Analiza*

Kolejny sposób oszukiwania to tzw. *deepfake*, czyli technika polegająca na łączeniu i nakładaniu obrazów nieruchomych i ruchomych na ilustracje lub filmy źródłowe przy użyciu specjalnych programów. Dzięki temu można zmanipulować czyjś wizerunek tak, aby kogoś skompromitować, wykorzystując jego twarz np. w filmie pornograficznym. Obecnie powstaje coraz więcej darmowych aplikacji umożliwiających tego typu działania, co prowadzi do wzrost ich popularności<sup>16</sup>.

Kolejną formą przemocy w sieci jest hejt. Jest to zjawisko społeczne o charakterze poniżającym, obserwowane w środowisku medialnym. Prosta definicja tego pojęcia nie jest możliwa, bowiem, jak pokazują badania, dotyczy on wielu aspektów życia społecznego (ofiara tzw. hejtowania padają zarówno osoby znane, jak i nieznane napastnikowi, zarówno ludzie ze świata show biznesu czy polityki, jak i zwykli użytkownicy sieci<sup>17</sup>).

*Fake news* to forma przekazu, która ma wprowadzić odbiorcę w błąd w celu wywołania u niego pożądanego przez twórcę stanu emocjonalnego lub wyrobienie poglądu na jakąś kwestię. Zdarza się również, że *fake news* jest wykorzystywany w celu uzyskania korzyści finansowej<sup>18</sup>.

W przedstawionych obszarach szkoła powinna starać się przekazać dziecku jak najwięcej informacji o oszustwach internetowych oraz cyberprzemocy. Uczeń powinien wiedzieć, dlaczego należy chronić swoje dane, jakie mogą być konsekwencje nierozważnych działań, a także gdzie szukać pomocy w razie padnięcia ofiarą oszustwa. Należy wyposażać go w wiedzę dotyczącą tego, jakie konsekwencje mogą go spotkać, jeśli sam będzie stosował cyberprzemoc wobec rówieśników<sup>19</sup>.

W cyberświecie czeka wiele zagrożeń. Wybrane przez nas przykłady nie wyczerpują całkowicie tematu, mają jednak za zadanie zwrócić uwagę na to, że w związku z tym, iż obecność dziecka w cyberprzestrzeni jest nieunikniona,

---

podatności użytkowników systemów informatycznych na atak phishingowy, „Journal of Computer Sciences Institute” 2020, nr 15, s. 165–167.

<sup>16</sup> I. Dąbrowska, *Deepfake – Nowy wymiar internetowej manipulacji*, „Zarządzanie Mediami” 2020, t. 8, nr 2, s. 90–91.

<sup>17</sup> K. Garwoł, *Hejt w Internecie – analiza zjawiska*, „Edukacja-Technika-Informatyka” 2016, nr 4 (18), s. 305; G. Urbanek, *Hejt jako społeczny przejaw patologii w Internecie. Próba klasyfikacji adresatów*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksje” 2018, nr 29, s. 235.

<sup>18</sup> M. Podlecki, *Fake news jako zjawisko (nie tylko) medialne*, „Biuletyn Edukacji Medialnej”, 2017, s. 126–128.

<sup>19</sup> Zob. J. Podlowska, *Odpowiedzialność prawna za cyberprzemoc w stosunku do nieletnich*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka” 2009, nr 21, z. 2, s. 1–9.

szkoła powinna zadbać o wytwarzania u ucznia odpowiedzialnych postaw, a także zwiększać poczucie jego bezpieczeństwa w sieci.

Wirtualny świat oferuje również mnóstwo zasobów, które pomagają rozwijać nasz potencjał. Obecnie wiele spraw załatwianych jest drogą elektroniczną, zastępującą powoli tradycyjne formy interakcji. Szkoła powinna zareagować na tę zmianę, gdyż z założenia ma przygotowywać i wyposażać ucznia w odpowiednie umiejętności radzenia sobie w życiu. Analogicznie jak w przypadku zagrożeń, prezentujemy wybrane korzyści z korzystania przez młodych ludzi z Internetu; również w ich kontekście szkoła powinna wykształcić u uczniów odpowiednie umiejętności społeczne oraz postawy.

Pandemia COVID-19 niejako zmusiła nas do częstszego korzystania ze sklepów internetowych lub wdrożenia się w tę formę zakupów. Na stronach internetowych możemy spotkać wiele reklam, które zachęcają do skorzystania z usług takich firm. Uczeń powinien znać podstawowe zasady przekazywania danych, weryfikacji wiarygodności sklepu i analizy cen. Dodatkowo powinien wiedzieć, jak bezpiecznie korzystać z bankowości internetowej, gdzie szukać pomocy w razie wątpliwości, a także jak zabezpieczać transakcje.

Inną istotną kwestią jest nauczanie młodego pokolenia postaw obywatelskich oraz możliwości, jakie daje bycie e-obywatelem. Umiejętności internetowego składania wniosków, rozliczania podatków oraz kontrolowania swoich danych i tego, gdzie oraz w jaki sposób zostają użyte<sup>20</sup>, będą kluczowe dla młodych ludzi wkraczających w dorosłość. Ważne, by szkoła wyposażyła uczniów w te narzędzia. Dzięki temu przejście w dorosłe życie stanie się nieco mniej skomplikowane i przerażające.

Współczesna młodzież jest w stanie przenieść do wirtualnego świata niemal każdą aktywność. Nie inaczej jest z wolontariatem, szczególnie wśród osób niepełnoletnich. W czasie pandemii wolontariusze niezwykle pręźnie zaczęli działać w mediach społecznościowych, prowadząc chociażby działania informacyjne na temat koronawirusa<sup>21</sup>.

Inicjatyw, które wiążą się z e-wolontariatem, jest bardzo wiele, np. Telefon-Pogadania.pl ma łączyć ludzi starszych, bardzo często samotnych i cyfrowo

<sup>20</sup> Niestety, Polacy korzystają dużo rzadziej z usług e-administracji niż obywatele innych państw Unii Europejskiej, zob. K. Śledziewska, D. Zięba, *E-administracja w Polsce na tle Unii Europejskiej. Jak z niej (nie) korzystamy*, Warszawa 2016, s. 7–13.

<sup>21</sup> K. Kowalska, *Wolontariat w dobie pandemii jako forma rozwoju osobistego*, [w:] N. Pikula, M. Grewiński, E. Zdebska. W. Glac (red.), *op. cit.*, s. 220.

wykluczonych, z wolontariuszami, którzy będą mogli z nimi porozmawiać przez telefon. Każdy senior może zadzwonić między 15:00 a 20:00 i podyskutować na nurtujący go temat ze specjalnie przeszkolonym wolontariuszem<sup>22</sup>. Inna akcja nosi nazwę By my eyes. Polega ona na połączeniu się z osobą niewidomą za pośrednictwem wideo czatu. Formy pomocy mogą być bardzo różne: od odczytania terminu ważności na opakowaniu danego produktu, po nawigację pozwalającą dotrzeć do określonego punktu w mieście<sup>23</sup>. Warto przekierowywać aktywność internetową uczniów właśnie w stronę tego typu inicjatyw, aby czas, który spędzają w sieci, pozytywnie wpływał na ich rozwój społeczny.

Internet w obecnej formie oferuje szerokie spektrum możliwości rozwoju. Z pomocą przychodzą grupy i fanpejdże tematyczne, które pozwalają zainteresowanym wymieniać się doświadczeniami i inspiracjami.

W dobie pandemii Internet dał dzieciom i młodzieży szansę na w miarę normalne życie. Według badań uczniowie wykorzystywali technologię, aby nawiązywać kontakty ze znajomymi, korzystać z mediów społecznościowych, a także elektronicznej poczty. Optymizmem napawa fakt, że część z nich używała sieci w celu czytania artykułów naukowych oraz popularnonaukowych, czerpania wiadomości o świecie, a także samokształcenia, polegającego głównie na uczestnictwie w e-kursach. Internet pomagał im również w odrabianiu prac domowych, a także stanowił formę rozrywki poprzez oglądanie filmów i seriali oraz słuchanie utworów muzycznych<sup>24</sup>.

We wspomnianym już raporcie „Nastolatki 3.0” zwrócono uwagę, że młodzież poszerzyła swoją wiedzę dzięki Internetowi w następujących dziedzinach: muzyka (73,3%), film, serial, teatr (56,4%), dbanie o wygląd, ubiór, styl (52,1%), języki obce, inne kultury i kraje (50,5%), media (48,4%), zdrowie, zdrowy tryb życia, dieta (46,8%), sport, aktywność fizyczna (46%), społeczeństwo, polityka, historia (44%), technika, technologie (34,3%), oraz matematyka, informatyka, fizyka (32,9%)<sup>25</sup>.

Internet to wiele zagrożeń, z których zdajemy sobie sprawę: pornografia, uzależnienie od Internetu czy syndrom FOMO stają się poważnymi problemami, z którymi szkoła będzie musiała się zmierzyć. Jednak Internet to dla wielu osób także źródło pomocy.

<sup>22</sup> <https://www.telefonpogadania.pl/> [dostęp 12.05.2021].

<sup>23</sup> <https://www.bemyeyes.com/language/polish> [dostęp 12.05.2021].

<sup>24</sup> P. Długosz, Raport z badań „Krakowska młodzież w warunkach kwarantanny Covid-19”, Kraków 2020, s. 27–28.

<sup>25</sup> „Nastolatki 3.0”..., s. 7–8.

Według ekspertów obecna pandemia prawdopodobnie nasili występowanie zaburzeń depresyjnych. Nasz kraj jest niestety w czołówce, jeśli chodzi o skalę prób samobójczych i samobójstw wśród dzieci i młodzieży. Częstsze występowanie zaburzeń zdrowia psychicznego ma wiele przyczyn. Obok rodzinnych patologii, niezrozumienia ze strony opiekunów, przemocy domowej i braku poczucia bezpieczeństwa eksperci wymieniają również osłabienie relacji interpersonalnych, a także skłonność do większego izolowania się od społeczeństwa na skutek wyżej opisanych zaburzeń<sup>26</sup>.

Izolacja wpłynęła na pogorszenie się kondycji psychicznej dzieci i młodzieży oraz spotęgowała problem przemocy domowej, gdyż obrażenia łatwiej jest ukryć w czasie edukacji zdalnej. Jednym ze sposobów wspierania dzieci jest przekazanie im informacji, gdzie mogą otrzymać darmową pomoc, gdy czują się zagrożone lub odczuwają dyskomfort psychiczny związany nie tylko z pandemią, ale też z codziennymi problemami. Przedstawiamy kilka fundacji, które pomagają młodym ludziom w trudnych chwilach.

W cyberprzestrzeni można było znaleźć reklamę sklepu z kosmetykami, a pod nią taką informację: „Jeśli jesteś w kwarantannie lub izolacji z toksycznym, przemocowym partnerem/partnerką/inną osobą, napisz do fikcyjnej firmy Rumianki i bratki – naturalne kosmetyki SKLEP lub na mail: [rumiankiibratki@gmail.com](mailto:rumiankiibratki@gmail.com) z zapytaniem o Naturalne Kosmetyki do Ciała (których oczywiście nie mam), a ja na bieżąco będę sprawdzać, co u Ciebie”<sup>27</sup>. Autorka zaznaczyła również, że istnieje możliwość złożenia zamówienia i podania swojego adresu, co będzie stanowić komunikat dla administratorów strony, że konieczne jest wezwanie policji. Dzięki temu ofiary przemocy mają możliwość poinformowania innych o swojej sytuacji i wezwania pomocy w sposób nierzucający się w oczy oprawcy.

Kolejną inicjatywą jest Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę – miejsce, gdzie można znaleźć pomoc, jeśli doświadczyło się jakiegokolwiek formy przemocy, ale co równie ważne – można dowiedzieć się, w jaki sposób reagować, gdy podejrzewamy, że ktoś jest zagrożony<sup>28</sup> – to ważne, aby dzieci wiedziały, jak reagować w takich przypadkach. Powstaje coraz więcej tego typu inicjatyw, np. Akademickie Centrum

---

<sup>26</sup> A. Wojtczuk, *Pandemia koronawirusa – zmiana w świecie. Zagrożenia dla zdrowia psychicznego i szanse rozwojowe*, „Student Niepełnosprawny. Szkice i Rozprawy” 2020, nr 13, z. 20, s. 104.

<sup>27</sup> <https://www.tokfm.pl/Tokfm/7,103085,25870978,szyfr-dla-ofiar-przemocy-domowej-w-dobie-pandemii-pod-przykrywka.html> [dostęp 11.05.2021].

<sup>28</sup> <https://fdds.pl/> [dostęp 07.04.2021].

Wsparcia, zapewniające młodym ludziom darmowe wsparcie psychologiczne młodych ludzi, które w tym przypadku udzielane jest przez studentów<sup>29</sup>. Wystarczy wysłać informacje kontaktowe mailowo lub rozdać je dzieciom, co w warunkach lekcyjnych zajmuje niewiele czasu, a może przyczynić się do poprawy sytuacji wielu uczniów. Często pośredni kontakt, który nie wiąże się z wizytą w żadnej instytucji, pomaga w przełamaniu lęku przed przyznaniem się do tego, że potrzebujemy pomocy. O dziwo, w czasie pandemii poszerzyły się możliwości kontaktu z psychologami lub psychiatrami, gdyż osoby te zaczęły prowadzić działalność internetową oraz bardziej ją promowały. W kontekście epidemii więcej zaczęto również mówić o profilaktyce zdrowia psychicznego<sup>30</sup>.

Przedstawiliśmy w dużym skrócie niektóre problemy, które według nas powinny zostać poruszone w czasie zajęć szkolnych. Potrzebne są pewne zmiany systemowe, które należy przeprowadzić jak najszybciej. Pojawiają się różne pomysły, dotyczące przede wszystkim stworzenia osobnego przedmiotu związanego z edukacją internetową, gdyż przedmiot Informatyka i jego podstawa programowa w ogóle nie podejmuje tych kwestii. Takie postulaty są promowane przez różne instytucje, m.in. Fundację Nowoczesna Polska<sup>31</sup>. Inni uważają, że elementy wychowania cyfrowego powinny znaleźć się w programie wielu przedmiotów, gdyż jest to obszar, który dotyczy wielu sfer naszego życia. Każda koncepcja ma swoich zwolenników i przeciwników, prawda jest jednak taka, że w oczekiwaniu na zmiany nauczyciele już dziś mogą podejmować działania w ramach nauczania swojego przedmiotu. Pragniemy przedstawić kilka pomysłów, które można z powodzeniem wykorzystać na lekcjach wiedzy o społeczeństwie i historii.

Jako nauczyciele WOS-u czy historii niewiele możemy zrobić w kwestiach technicznych, gdyż nie posiadamy odpowiedniej wiedzy i uprawnień. Jednak w obszarze cyberbezpieczeństwa istnieje płaszczyzna, która idealnie wpasowuje się w tematykę lekcji z wiedzy o społeczeństwie, a związana jest ze zjawiskiem *fake news*, o którym wspominaliśmy wcześniej. Na takich zajęciach moglibyśmy przedstawić dziecku, jak i dlaczego powstają tego typu informacje, jak nie ulegać tego typu zabiegom, a także przedstawić ostatnie wielkie afery polityczne związane z tym właśnie zjawiskiem. Uczeń wyposażony w taką wiedzę nie stanie się

<sup>29</sup> <https://www.umcs.pl/pl/akademickie-centrum-wsparcia,7589.htm> [dostęp 23.03.2021].

<sup>30</sup> A. Wojtczuk, *op. cit.*, s. 105.

<sup>31</sup> <https://spidersweb.pl/plus/2021/06/edukacja-medialna-szkoly-cyfryzacja-bigtech> [dostęp 13.03.2021].

całkowicie odporny na *fake newsy*, ale czytając treści w Internecie, podda je większej krytyce, ponieważ będzie wiedział, jak to zrobić. Tego typu umiejętność może zostać również wykorzystana na lekcjach historii, gdyż weryfikacja *fake newsów* jest bliźniaczo podobna do weryfikacji źródeł.

Lekcje WOS-u stanowią najlepszą chyba możliwość promowania prospołecznych przedsięwzięć, takich jak e-wolontariat. Przede wszystkim należy pamiętać, aby był on dobrowolną decyzją ucznia. Warto zachęcić uczniów możliwością podwyższenia oceny końcowej lub zdobycia dodatkowej oceny cząstkowej. Zajęcia z WOS to także odpowiednie miejsce do poruszania kwestii związanych z byciem e-obywatelem.

Dla dzieci wychowanych w erze Internetu tradycyjne formy prowadzenia zajęć i zadań domowych są mało atrakcyjne. Warto wykorzystać cyfrowy potencjał dzieci, zwłaszcza w przypadku prac domowych. Za granicą powstaje już wiele ciekawych projektów, które przedstawiają np. jak wyglądałaby rewolucja październikowa, gdyby istniał wówczas Facebook. Również w Polsce powstają pierwsze ciekawe aplikacje i strony, które odbiegają od tradycyjnych form przekazu wiadomości. Warto tutaj wspomnieć o aplikacji Szlakami Polski Niepodległej stworzonej przez zespół naukowców z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej<sup>32</sup>. Jest to multimedialna prezentacja przeszłości, stanowiąca cenną pomoc dydaktyczną w poznawaniu historii. To pierwszy taki atlas historyczny w Polsce, składający się z 30 cyfrowych map prezentujących w dynamicznym ujęciu czasoprzestrzennym walkę, jaką toczyli Polacy w latach 1914–1922<sup>33</sup>.

Jedną z ciekawszych form, która na razie się rozwija, ale w przyszłości może stać się niezwykle pomocą dydaktyczną, jest technologia VR, czyli wirtualnej rzeczywistości. Po założeniu okularów możemy przenieść się w dowolne miejsce, chociażby do gabinetu Józefa Piłsudskiego, i pospacerować po nim<sup>34</sup>.

Pandemia sprawiła, że nauczyciele chętniej dzielili się swoimi pomysłami. Jako przykład można podać chociażby dynamiczny rozwój grupy dla nauczycieli historii na Facebooku<sup>35</sup>.

---

<sup>32</sup> <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.WorkroomTech.SPN&hl=pl&gl=US> [dostęp 06.03.2021].

<sup>33</sup> [https://www.ted.com/talks/mikhail\\_zygar\\_what\\_the\\_russian\\_revolution\\_would\\_have\\_looked\\_like\\_on\\_social\\_media/transcript?language=pl#t-2531](https://www.ted.com/talks/mikhail_zygar_what_the_russian_revolution_would_have_looked_like_on_social_media/transcript?language=pl#t-2531) [dostęp 04.05. 2021].

<sup>34</sup> <http://workroomgroup.com/case-study-post/jozef-pilsudski-marszalek-polskich-serc/> [dostęp 04.05. 2021].

<sup>35</sup> Zob. <https://www.facebook.com/groups/675874415875667> [dostęp 20.06.2021].

Niektórzy z nauczycieli wykazali się dużą kreatywnością w celu zachęcenia uczniów do nauki. Jednym z przykładów jest zakładanie przez dydaktyków tematycznych kanałów w mediach społecznościowych, z których podopieczni bardzo chętnie korzystają<sup>36</sup>. W takim przypadku nauczyciel z jednej strony wchodzi w świat ucznia, dzięki czemu ten czuje się bardziej „swojsko”, z drugiej zaś podnosi kompetencje poprzez naukę nowych rzeczy.

Do ciekawych projektów zainicjowanych w czasie pandemii należy „Zaproś mnie na swoją lekcję”. Inicjatywa ta polega na tym, iż nauczyciele zapraszają się nawzajem na wirtualne lekcje, na których opowiadają uczniom o własnych zainteresowaniach. Akcja ma charakter międzynarodowy<sup>37</sup>.

Korzystanie z zasobów cyfrowych wymaga od nauczycieli nie tylko posiadania dobrego sprzętu, ale również tzw. kompetencji cyfrowych, czyli umiejętności przygotowania i podłączenia urządzeń, a także swobodnego poruszania się po aplikacjach oraz platformach edukacyjnych. Bardzo ważne jest również sprawne wyszukiwanie informacji, a następnie dokonywanie ich selekcji i weryfikacji. Należy zwrócić również uwagę na to, że w wirtualnej rzeczywistości zupełnie inaczej planuje się proces nauczania i uczenia się<sup>38</sup>.

Podsumowując, cyberswiat staje się nieodłącznym elementem naszego życia. Szkoła, aby spełniać swoją funkcję przygotowania do życia, musi zdać sobie z tego sprawę i starać się być dla ucznia, chociaż w części, pewnego rodzaju przewodnikiem po nowej wirtualnej rzeczywistości. Nie dotyczy to tylko lekcji informatyki. Musimy korzystać z dobrodziejstw internetu, które mogą wpłynąć na podniesieniu atrakcyjności i efektywności lekcji. Uczniowie powinni czuć, że szkoła jest miejscem, gdzie zdobędą potrzebną wiedzę, która przyda im się w dorosłym życiu, jak również instytucją, która dba o ich rozwój i bezpieczeństwo w każdym aspekcie życia.

---

<sup>36</sup> A. Foks, *Jak sobie poradzić ze zdalnym nauczaniem*, [w:] A. Kania, K. Mucha-Iwaniczko, M. Szumal (red.), *Nauczanie zdalne w dobie pandemii. Wyzwanie i świadczenia edukacji polonistycznej*, Kraków 2020, s. 12.

<sup>37</sup> A. Handzel, *Zaproś mnie na swoją lekcję, czyli o tym jak uratować uczniów i nauczycieli*, [w:] A. Kania, K. Mucha-Iwaniczko, M. Szumal (red.), *op. cit.*, s. 60.

<sup>38</sup> G. Ptaszek, G. Stunża, J. Pyżalski, M. Dębski, M. Bigaj, *Edukacja zdalna: co się stało z uczniami ich rodzicami i nauczycielami?*, Gdańsk 2020, s. 34; [https://zdalnenauczanie.org/wp-content/uploads/2020/10/ZDALNA-EDUKACJA\\_FINAL.pdf](https://zdalnenauczanie.org/wp-content/uploads/2020/10/ZDALNA-EDUKACJA_FINAL.pdf) [dostęp 22.06.2021].

## BIBLIOGRAFIA

**Opracowania**

- Bezpieczeństwo dzieci i młodzieży online. Kompendium dla rodziców i profesjonalistów*, Warszawa 2018.
- Dąbrowska I., *Deepfake – Nowy wymiar internetowej manipulacji*, „Zarządzanie Media-mi” 2020, t. 8, nr 2, s. 89–101.
- Długosz P., *Blaski i cienie zdalnej edukacji wśród uczniów z obszarów wiejskich*, [w:] N. Pikula, K. Jagielska, J. Łukasik (red.), *Wyzwania dla edukacji, w sytuacji pandemii COVID-19*, Kraków 2020, s. 71–94.
- Długosz P., *Raport z badań „Krakowska młodzież w warunkach kwarantanny Covid-19”*, Kraków 2020.
- Foks A., *Jak sobie poradzić ze zdalnym nauczaniem*, [w:] A. Kania, K. Mucha-Iwaniczko, M. Szumal (red.), *Nauczanie zdalne w dobie pandemii. Wyzwanie i świadczenia edukacji polonistycznej*, Kraków 2020.
- Garwol K., *Hejt w Internecie – analiza zjawiska*, „Edukacja-Technika-Informatyka” 2016, nr 4 (18), s. 304–309.
- Grzebielec Sz., *Analiza podatności użytkowników systemów informatycznych na atak phishingowy*, „Journal of Computer Sciences Institute”, 2020, nr 15, s. 164–167.
- Handzel A., *Zaproś mnie na swoją lekcję, czyli o tym jak uratować uczniów i nauczycieli*, [w:] A. Kania, K. Mucha-Iwaniczko, M. Szumal (red.), *Nauczanie zdalne w dobie pandemii. Wyzwanie i świadczenia edukacji polonistycznej*, Kraków 2020.
- Kłak E., *Wykorzystanie Internetu przez dzieci i młodzież – pozytywne i praktyczne aspekty oraz zagrożenia*, „Kultura-Przemiany-Edukacja” 2020, t. 8, s. 195.
- Kowalska K., *Wolontariat w dobie pandemii jako forma rozwoju osobistego*, [w:] N. Pikula, M. Grewiński, E. Zdebska. W. Glac (red.), *Wyzwania dla polityki społecznej w kontekście pandemii koronawirusa*, Kraków 2020.
- Krawulska-Ptaszyńska A., *Pornografia w procesie socjalizacji dzieci i młodzieży*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2004, R. 66, z. 2, s. 277–285.
- Lubowiecki D., *Prawno-kryminalistyczna problematyka phishingu, ze szczególnym uwzględnieniem środowiska bankowości internetowej*, „Kwartalnik Prawo-Społeczeństwo-Ekonomia” 2017, nr 1, s. 30–43.
- Makaruk K., Włodarczyk J., Michalski P., *Raport z badań. Kontakt dzieci i młodzieży z pornografią*, Warszawa 2017.
- „Nastolatki 3.0”. *Wybrane wyniki ogólnopolskiego badania uczniów w szkołach*. NASK, 2016.
- Ogólnopolskie badanie „Młodzi Cyfrowi”. *Wybrane wyniki i rekomendacje*, Gdynia 2019.
- Podlecki M., *Fake news jako zjawisko (nie tylko) medialne*, „Biuletyn Edukacji Medialnej” 2017, s. 136–145.
- Podlewska J., *Odpowiedzialność prawna za cyberprzemoc w stosunku do nieletnich*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka” 2009, nr 21, z. 2, s. 1–9.

- Ptaszek G., Stunża G., Pyżalski J., Dębski M., Bigaj M., *Edukacja zdalna: co się stało z uczniami ich rodzicami i nauczycielami?*, Gdańsk 2020.
- Stępnia K., *Internet – wirtualny przyjaciel czy realny wróg*, „Warmińsko-Mazurski Kwartalnik Naukowy” 2012, nr 3, s. 45–55.
- Śledziwska K., Zięba D., *E-administracja w Polsce na tle Unii Europejskiej. Jak z niej (nie) korzystamy*, Warszawa 2016.
- Tomczyk Ł., *Fomo (fear of missing out) – wyzwanie diagnostyczne i edukacyjne*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2018, t. 37, z. 3, s. 141–150.
- Urbanek G., *Hejt jako społeczny przejaw patologii w Internecie. Próba klasyfikacji adresatów*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksje” 2018, nr 29, s. 218–237.
- Wojtczuk A., *Pandemia koronawirusa – zmiana w świecie. Zagrożenia dla zdrowia psychicznego i szanse rozwojowe*, „Student Niepełnosprawny. Szkice i Rozprawy” 2020, nr 13, z. 20, s. 101–113.
- Wyrwa F., Wyrwa M., Wilkus-Wyrwa A., *Wyzwania nauczania zdalnego. Perspektywa nauczyciela i ucznia*, [w:] *Wola społeczna diagnostyki edukacyjnej*, XXVI Konferencja Diagnostyki Edukacyjnej 2020, s. 363–381.

### Strony internetowe

- <https://www.facebook.com/groups/675874415875667> [dostęp 20.06.2021].
- <https://fdds.pl/> [dostęp 07.04.2021].
- <https://mobiletrends.pl/offtime-uwolnij-sie-od-ciaglego-strumienia-powiadomien-na-smartfonie/> [dostęp 12.04.2021].
- <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.WorkroomTech.SPN&hl=pl&gl=US> [dostęp 06.03.2021].
- <https://spidersweb.pl/plus/2021/06/edukacja-medialna-szkoly-cyfryzacja-bigtech> [dostęp 13.03.2021].
- <http://workroomgroup.com/case-study-post/jozef-pilsudski-marszalek-polskich-serc/> [dostęp 04.05. 2021].
- <https://www.bemyeyes.com/language/polish> [dostęp 12.05.2021].
- <https://www.forestapp.cc/> [dostęp 12.04.2021].
- [https://www.ted.com/talks/mikhail\\_zygar\\_what\\_the\\_russian\\_revolution\\_would\\_have\\_looked\\_like\\_on\\_social\\_media/transcript?language=pl#t-2531](https://www.ted.com/talks/mikhail_zygar_what_the_russian_revolution_would_have_looked_like_on_social_media/transcript?language=pl#t-2531) [dostęp 04.05. 2021].
- <https://www.telefonpogadania.pl/> [dostęp 12.05.2021].
- <https://www.tokfm.pl/Tokfm/7,103085,25870978,szyfr-dla-ofiar-przemocy-domowej-w-dobie-pandemii-pod-przykrywk.html> [dostęp 11.05.2021].
- <https://www.umcs.pl/pl/akademickie-centrum-wsparcia,7589.htm> [dostęp 23.03.2021].
- [https://zdalnenauczanie.org/wp-content/uploads/2020/10/ZDALNA-EDUKACJA\\_FINAL.pdf](https://zdalnenauczanie.org/wp-content/uploads/2020/10/ZDALNA-EDUKACJA_FINAL.pdf) [dostęp 22.06.2021].